

АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШДА ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДАН ФЙДАЛАНИШ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

PhD Юсуфалиев Олимжон

Гулистон давлат университети

ORCID: 0009-0006-8109-2833

olimyusufaliyev85@gmail.com

Бегимкулов Жавоҳирбек

Гулистон давлат университети

ORCID: 0009-0002-8903-1227

javohirbekbegimqulov@gmail.com

Аннотация. Ушбу илмий мақолада Ўзбекистон мисолида аҳоли фаровонлигини ошириш жараёнида тадбиркорлик фаолиятидан фойдаланиш бўйича қўлланилаётган методологик ёндашувлар таҳлил қилинади. Хусусан, кичик бизнеснинг аҳоли фаровонлигига таъсири турли иқтисодий кўрсаткичлар ва мезонлар асосида баҳоланади, қўлланилаётган усулларнинг афзаллик ва камчиликлари очиб берилади ҳамда уларни такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилади.

Калит сўзлар: тадбиркорлик, фаровонлик, аҳоли, кўрсаткич, мезон.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ

PhD Юсуфалиев Олимжон

Гулистанский государственный университет

Бегимкулов Жавахирбек

Гулистанский государственный университет

Аннотация. В данной научной статье анализируются методические подходы использования предпринимательской деятельности в процессе повышения благосостояния населения на примере Узбекистана. В частности, оценивается влияние малого бизнеса на благосостояние населения на основе различных экономических показателей и критериев, выявляются преимущества и недостатки используемых методов, разрабатываются предложения по их совершенствованию.

Ключевые слова: предпринимательство, благосостояние, население, показатель, критерий.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF USING ENTREPRENEURIAL ACTIVITY TO IMPROVE THE WELL-BEING OF THE POPULATION

*PhD Yusufaliev Olimjon
Gulistan State University
Begimkulov Javohirbek
Gulistan State University*

Abstract. *This scientific article analyzes the methodological approaches used to use entrepreneurial activity in the process of increasing the well-being of the population on the example of Uzbekistan. In particular, the impact of small business on the well-being of the population is assessed based on various economic indicators and criteria, the advantages and disadvantages of the methods used are revealed, and proposals for their improvement are developed.*

Keywords: *entrepreneurship, well-being, population, indicator, criterion.*

Кириш.

Жаҳон тажрибасида тадбиркорлик фаолияти иқтисодий ўсишнинг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиши баробарида, аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим омилларидан бири сифатида эътироф этилади. Хусусан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик янги иш ўринлари яратиш, даромад манбаларини кенгайтириш ва бозорни товар ҳамда хизматлар билан тўлдириш орқали жамият турмуш даражасини юксалтиришга хизмат қилади.

Ўзбекистон шароитида ҳам тадбиркорликни ривожлантириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири этиб белгиланган бўлиб, ушбу жараён орқали аҳоли турмуш даражасини кўтариш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Сўнгги йилларда мамлакатимизда “Ҳар бир оила – тадбиркор” тамойили асосида кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш дастурлари, имтиёзли кредитлар ажратиш, солиқ юкини камайтириш ва тадбиркорлик муҳитини яхшилашга қаратилган ислохотлар амалга оширилмоқда. Бу ислохотларнинг бош мақсади хусусий секторнинг улушини ошириш орқали иқтисодиётни юксалтириш ва шу орқали аҳолининг фаровонлигини таъминлашдан иборат.

Шу билан бирга, тадбиркорлик фаолиятининг аҳоли фаровонлигига таъсирини самарали баҳолаш ва бошқариш учун тегишли методологияларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади. Мавзунинг долзарблиги шундаки, тадбиркорликни рағбатлантиришга қаратилган чора-тадбирларнинг нафақат иқтисодий ўсишга, балки ижтимоий барқарорлик ва фаровонликка қанчалик ҳисса қўшаётганини чуқур таҳлил қилиш талаб этилади. Мавжуд методологик ёндашувларни қайта кўриб чиқиш, уларнинг афзаллик ва камчилик жиҳатларини аниқлаш ва замонавий шароитга мос такомиллаштирилган усулларни жорий этиш орқали тадбиркорликни ривожлантириш дастурларининг самарадорлигини ошириш мумкин.

Адабиётлар шарҳи.

Тадбиркорлик фаолияти ва аҳоли фаровонлиги ўртасидаги боғлиқлик масаласига оид назарий ва амалий тадқиқотлар шуни кўрсатадики, хусусий секторнинг ривожини жамият фаровонлигига сезиларли таъсир кўрсатади. Халқаро тадқиқотларда кичик ва ўрта бизнес соҳасининг кенгайиши камбағалликни камайтиришда ҳамда ишсизликни қисқаритишда муҳим ўрин тутиши таъкидланган. Жумладан, кичик бизнес кўплаб мамлакатларда иқтисодий фаол аҳолининг асосий бандлик соҳаси бўлиб, у орқали даромадсизлик ва камбағалликка барҳам беришга эришилади (Максимов ва бошқ., 2017). Масалан, айрим илмий ишлар натижасига кўра, кичик ва ўрта бизнес фаолияти

камбағаллик нафақат улушини қисқартириш, балки камбағаллик чуқурлиги ва оғирлигини ҳам пасайтиришга хизмат қилади (Nursini, 2020). Демак, тадбиркорликни рағбатлантириш орқали фаровонликни ошириш борасида назарий жиҳатдан асосланган далиллар мавжуд.

Миллий даражада, Ўзбекистон олимлари ва мутахассислари ҳам мазкур муаммони турли жиҳатлардан ўрганиб келмоқдалар. Юсуфалиев (2023) тадқиқоти мамлакатимиз иқтисодиётида тадбиркорликнинг ўрни ва уни ривожлантириш йўналишларини таҳлил қилган ҳолда, аҳоли фаровонлигини оширишда кичик бизнеснинг аҳамиятини ёритиб берган. Унинг хулосаларига кўра, тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтириш орқали яратилган янги иш ўринлари ва ошган даромадлар аҳоли турмуш даражасини яхшилашга хизмат қилмоқда, бироқ бу жараёнда айрим муаммо ва камчиликлар ҳам мавжуд.

Шу ўринда, тадбиркорлик фаолиятининг аҳоли фаровонлигига таъсирини ўлчашда қўлланилаётган турли методологик ёндашувларни кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ. Адабиётларда асосан қуйидаги ёндашувлар учрайди:

Макроиқтисодий кўрсаткичлар асосида баҳолаш. Бу ёндашувга мувофиқ, тадбиркорликнинг фаровонликка таъсири умумий иқтисодий кўрсаткичлар орқали баҳоланади. Масалан, систематик таҳлил асосида ёндашувда тадбиркорликнинг иқтисодий, ижтимоий ва экологик фаровонликка таъсири таҳлил қилинади. Макроиқтисодий ўсиш, ишсизлик даражаси, ижтимоий барқарорлик каби кўрсаткичлар асосий мезон сифатида олинади. Бу усул кўпинча ривожланаётган мамлакатлар учун алоҳида аҳамият касб этади (Neumann, 2020).

Институционал ва макроиқтисодий омиллар таҳлил ёндашув GEM ва IMF маълумотлари асосида институтлар (қонунлар, урф-одатлар, нормативлар) ва макроиқтисодий кўрсаткичлар (ЯИМ ўсиши, инфляция, кредит олиш имкониятлари) таъсирини баҳолайди. Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар ўртасидаги фарқлар ҳам инобатга олинади (Kara et al., 2023).

Иқтисодий муҳит ва тадбиркорлик фаолияти ўртасидаги боғлиқлик Европанинг 18 давлатида тадбиркорлик фаолиятига таъсир этувчи 11 та макроиқтисодий кўрсаткич (ишсизлик, ЯИМ, инфляция, солиқ юки, молиявий ресурсларга кириш имконияти) таҳлил қилинган (Roman va Rusu, 2016).

ЯИМ киши бошига, экспорт/ЯИМ, патентлар сони каби кўрсаткичлар тадбиркорлик фаолиятининг таъсирини баҳолашда асосий индикаторлар сифатида хизмат қилади. Бу таҳлилда мамлакатлараро маълумотлар базалари (World Bank, OECD) таққосланади (Cumming et al., 2013).

Entrepreneurial Orientation (EO) индекси — яъни тадбиркорликка мойиллик кўрсаткичи (risk-taking, innovativeness, proactiveness) макро даражадаги иқтисодий ўсишни баҳолашда қўлланилади. Бу ёндашув мавжуд бизнесларнинг сифатли ўсишига эътибор қаратади (Mthanti va Ojah, 2017).

Аҳоли фаровонлигига тадбиркорлик фаолиятининг таъсирини баҳолашда кўп ҳолларда ЯИМ, ишсизлик, инфляция, кредит имкониятлари ва тадбиркорлик индекси каби макроиқтисодий кўрсаткичлар асос қилиб олинади. Турли мамлакатлар учун методологиялар фарқ қилади, лекин кўпгина таҳлиллар панель маълумотлар ва кўп мезонли иқтисодий кўрсаткичлар асосида олиб борилади.

Ижтимоий-иқтисодий индикаторлар ва кўрсаткичлар. Бу ёндашувда аҳоли фаровонлигига тадбиркорликнинг таъсири бевосита турмуш даражаси кўрсаткичлари орқали ўлчанади. Масалан, Систематик таҳлил ва индикаторлар кластерлари - тадбиркорликнинг ижтимоий, иқтисодий ва экологик таъсирини биргаликда баҳолаш (Neumann, 2020). OECD ва GEM индикаторлари асосида баҳолаш - бизнес очиш даражаси, унинг ўсиш суръати ва яшовчанлиги билан аҳоли фаровонлиги ўртасидаги боғлиқликни баҳолайди (Cassim et al., 2014).

Мультипликатив ва аддитив моделлар тадбиркорлик ва ижтимоий фаровонлик ўртасидаги ўзаро таъсирни баҳолаш учун моделлар қўлланилади (Pereverzieva et al., 2023).

Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, аҳоли фаровонлигига тадбиркорликнинг таъсирини ўлчашда ягона универсал метод йўқ – турли ёндашувларни комплекс қўллаш талаб этилади. Назарий манбалаларда кўпинча тадбиркорликнинг мультипликатив таъсири концепцияси тилга олинади. Яъни кичик бизнес ривожини натижасида бандлик ва даромадлар ошади, шу орқали талаб ва тақлиф ўсади, пировардида умумий фаровонликка эришилади. Бундай занжирли таъсирни аниқ исботлаш учун эса юқорида қайд этилган методологияларнинг ҳар бири маълум ҳисса қўшади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ўзбекистонда мустақиллик йилларидан буён кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган. Айниқса, сўнгги йилларда амалга оширилган ислохотлар натижасида хусусий сектор иқтисодиётнинг етакчи таркибий қисмига айланиб бормоқда. Расмий статистика маълумотларига назар солсак, 2022 йил якунлари бўйича кичик бизнес субъектлари умумий ялпи ички маҳсулотнинг тахминан ярмидан кўпини таъминлаган, умумий бандликда эса уларнинг улуши учдан икки қисмидан ортиқ экани сақланиб қолмоқда. Хусусан, 2019 йилда ЯИМда кичик тадбиркорлик улуши 56,5% ни ташкил этгани юқорида қайд этилган эди. Кейинги йилларда бу кўрсаткич атрофида ўзгариб, 2021–2022 йилларда ҳам 50–55% доирасида қолди (аниқ рақамлар 2020 йилдаги пандемия таъсиридан кейин қайта тикланиш жараёнида ўзгарган бўлиши мумкин). Бандликка келсак, расмий меҳнат бозорида банд бўлган аҳолининг қарийб 75–80 фоизи хусусий сектор, асосан кичик бизнесда ишлайди. 2019 йилда бу кўрсаткич 76,2% бўлгани маълум (Кувандиков, 2022). Яъни тўрт инсондан уч нафари ўз даромадини кичик тадбиркорлик ҳисобига топган. Бундай шароитда тадбиркорликнинг аҳоли фаровонлигига таъсири беоситадан юқори бўлиши табиий.

Тадбиркорлик фаоллигининг ошиши яқин йилларда аҳоли турмуш даражасининг яхшиланишига мос тушганини кўриш мумкин. Масалан, 2015 йилларда Ўзбекистонда расмий камбағаллик даражаси тахминан 30–35% атрофида деб баҳоланган бўлса, ҳозирги кунга келиб у 11–14% гача тушди (uzembassy.uk, n.d.). Албатта, камбағалликни баҳолаш методологияси ўзгарди (монетар ва кўп ўлчамли ёндашувлар жорий этилмоқда) ва бу кўрсаткичлар қайд этила бошланди. Лекин умуман олганда, охириги етти йилда 2 барабардан ортиқ камбағаллик қисқаргани таъкидланмоқда (kun.uz, n.d.). Бу давр ичида кичик бизнес субъектлари сони ва улар яратган иш ўринлари ҳам кескин кўпайди. Масалан, фақат “Оилавий тадбиркорлик” дастурлари доирасида минглаб фуқаролар ўз бизнесини бошлаш учун имтиёзли кредит олиб, кичик корхоналар ташкил этдилар. Натижада, расмий маълумотларга кўра, 2023 йилнинг ўзида қарийб 1 миллионга яқин киши камбағалликдан чиқишга эришган (uzembassy.uk, n.d.). Бу улкан натижада, шубҳасиз, хусусий тадбиркорликка жалб қилинган аҳолининг улуши кўпайгани ва уларнинг даромад олиш имконияти яхшиланиши муҳим роль ўйнади.

Тадбиркорлик аҳолининг даромад манбалари хилма-хиллашуви олиб келиб, уй хўжаликларини ижтимоий ҳимояланишини кучайтиради. Масалан, олдин фақат яқка маошга қараб қолган оила ўз кичик бизнесини йўлга қўйса, қўшимча даромад оқимида эга бўлади ва бу турмуш даражасига сезиларли таъсир қилади. Кўпгина маҳаллий тадқиқотларда оилавий тадбиркорликнинг ижтимоий аҳамияти қайд этилган. Жумладан, оилалар доирасида хусусий бизнес ташкил этиш нафақат даромад олиш, балки ёш авлодни меҳнат ва бизнес кўникмаларига ўргатиш, оила аъзолари ўртасида ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш каби ижобий таъсирларга эга экани белгиланади.

Кувандиковнинг (2022) таъкидлашича, оилавий тадбиркорлик ёшларнинг истеъдод ва билимларини рўёбга чиқариш, оиладаги ишсиз аъзоларни банд қилиш, ҳатто баъзи оилавий низоларни юмшатишда ҳам ўзига хос ижтимоий функцияни бажаради. Демак, кичик бизнеснинг аҳоли фаровонлигига таъсири фақат иқтисодий кўрсаткичлар билан чекланмай, кенгроқ ижтимоий мустақамлик ва барқарорлик жиҳатларида ҳам намоён бўлади.

Шу билан бирга, ўтказилган таҳлиллар муайян камчилик ва муаммоларни ҳам очиқлайди. Биринчидан, кичик бизнеснинг ялпи кўрсаткичлардаги улуши пасайиб бораётгани иқтисодиётда йирик корхоналар ролининг ортганидан дарак беради. Бундай шароитда кичик тадбиркорлик субъектларининг рақобатбардошлигини сақлаш ва уларнинг бозордаги ўрнини мустақамлаш учун қўшимча ёндашувларга зарурият туғилади.

Иккинчидан, тадбиркорлик орқали фаровонликни ошириш жараёнида ҳудудлар ўртасидаги номутаносиблик муаммоси мавжуд. Масалан, баъзи вилоятларда кичик бизнес жадал ривожланиб, аҳоли даромадлари тез ўсса, бошқа ҳудудларда бу суръат сустроқ бўлиши мумкин. Рақамлар шуни кўрсатадики, 2022 йилда аҳоли жон бошига даромадлар республика бўйича ўртача 8,8% га ошган бўлса-да, айрим вилоятларда ўртачадан паст ўсиш кузатилди (daryo.uz, 2023). Бу эса тадбиркорлик ривожини ва фаровонлик ўсишини ўртасидаги боғлиқлик барча жойда бир хил эмаслигини англатади.

Учинчидан, камбағалликни кўп қиррали тушунча сифатида кўрсак, фақат даромад ошиши билан эмас, балки таълим, соғлиқни сақлаш, турар-жой шароити каби омиллар билан ҳам боғлиқ. Тадбиркорлик айрим ҳолатларда даромадни оширса-да, агар у билан бирга мазкур омиллар яхшиланмаса, аҳоли умумий фаровонлиги тўлиқ таъминланмаслиги мумкин. Масалан, қишлоқ жойларда микробизнес ривожини аҳоли даромадини ошириши мумкин, лекин ўша ҳудудда тиббий хизмат сифати ёки инфратузилма паст бўлса, турмуш сифатида ҳолати барқарор эмас.

Юқоридаги муаммолар таҳлили тадбиркорлик фаолиятини фойдаланиш методологиясини янада такомиллаштириш заруриятини кўрсатади. Яъни аҳоли фаровонлигига таъсирни баҳолашда ва тадбиркорликни рағбатлантириш сиёсатида янада тўлиқроқ, аниқроқ инструментлар жорий этиш лозим.

Аҳоли фаровонлигини оширишда тадбиркорлик имкониятларидан тўлароқ фойдаланиш учун қуйидаги методологик такомиллаштириш чоралари таклиф этилади:

🌟 Кўп ўлчамли фаровонлик индикаторларини жорий этиш. Фаровонлик тушунчасини фақат даромад ёки иш билан бандлик даражаси билангина эмас, балки соғлиқ, таълим, турар-жой, озиқ-овқат хавфсизлиги, экология каби бир неча муҳим таркибий қисмлар кесимида ўлчаш методикасини ишлаб чиқиш зарур. Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази томонидан кўп ўлчамли камбағалликни ўлчаш бўйича изланишлар бошлангани маълум (review.uz, n.d.). Шу асосда, “аҳоли фаровонлиги индекси”ни миллий шароитга мос тарзда яратиш мумкин. Унда албатта тадбиркорлик фаолияти ва даромад манбаи сифати алоҳида компонент сифатида киритилиши лозим. Бундай индекс мамлакат миқёсида ва ҳудудлар кесимида юритилса, қайси жойда тадбиркорлик аҳоли фаровонлигига қай даражада ҳисса қўшаётгани аниқроқ кўринади. Масалан, бирор туманда кичик бизнес субъектлари сони ортгани ҳолда фаровонлик индекси ошмаган бўлса, демак у ерда тадбиркорликнинг соҳа ёки сифат жиҳатдан самараси пастлигини билдиради. Шу тариқа, манзилли чоралар кўриш (зарур жойда кредит-солиқ имтиёзларини кучайтириш ёки бизнес таълимни йўлга қўйиш ва ҳ.к.) имкони пайдо бўлади.

🌟 Тадбиркорлик таъсирини баҳолашнинг мултипликатив моделларини қўллаш. Тадбиркорликнинг иқтисодиёт ва фаровонликка таъсири кўп босқичли занжир эканини инобатга олиб, махсус иқтисодий-математик моделлар жорий этиш лозим. Масалан, кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш бўйича давлат дастурларини баҳолашда

“multiplikativ samara” (kўpaytiruvchi samara) konseptsiasini qўllaniladi (Kuvandikov, 2022). Unga kўra, dastur doirasida yratilgan har bir yangi ish ўrni nafoqat ўsha kishining daromad olishi, balki qўshimcha yangi talab va ishlab chiqarishga turтки беради – natijada yilpi samara bir necha barobar yuqori бўлади. Bunday modelarni milliy sharoitga moslashtirib, masalan, “1 ta kichik korxona ochilishi – qancha iqtisodiy qўshimcha qiyamat va qancha kishi qashshoklikdan chiqishi” tarzidagi hisob-kitoblarni amaliyotga joriy etilishi mumkin. Bunda iqtisodiy-tahliлий markazlar (ITIM, Statistika qўmitasi tahliлий бўлими va boshqalar) maxsus koefitsientlarni ishlab chiqib, har yili monitoring qilib boriishi maqsadga muvofiq. Natijada, har bir hudud ёки tarmaq kesimida tadbiirkorlikka qaratilgan sarmoya ёки imtiёz qanchalik “ўzini oqlagani” yaъni aъoli farovonligiga qaytish kўrsatgichlari aniqlanadi. Bu esa kelgusida resurslarni qaysi yўnalishga kўproq yўnalitirish lozimligini asoslashda qўl kelaydi.

✚ Rasmiy statistikaда tadbiirkorlikning taъsir kўrsatkichlarini kengaytirish. Hozirgi paitda rasmiy statistikaда kichik biznesning YIMдаги ulushi, sanoat, investitsiya, eksportдаги ulushi kabi kўrsatkichlar эъlon qilinadi. Biroq “aъoli daromadlari tarkibidagi ulush” kabi kўrsatkichni ham doimiy hisoblab boriish maqsadga muvofiq. Masalan, Statistika milliy qўmitasi yil yakuni бўйича aъoli daromadlari manbalari tўғrisida maълumotni эъlon qilargan ekan, unda meъnat хақи, nafoqa va stipendiyalar, qishloq хўжалиги daromadlari bilan bir qatorда tadbiirkorlik (xususiy biznes) daromadlari ulushini ham aniq kўrsatishi kerak. Bu kўrsatkich dinamikasi orqali aъolinining ўz-ўzi bandligi va mustaqil daromad manbai qay darajada ўsib borayotganini kuzatish mumkin бўлади. Yana bir muҳim kўrsatkich – tadbiirkorlik faoliyati hisobiga yratilgan ish ўrinlari soni. Meъnat vazirligi va Statistika organlari turli dasturlar kesimida qancha yangi ish ўrni ochilganini hisoblaydi, lekin bularning doimiy qamrovi statistikasi etarli emas. Taklif shundaki, har yili kichik biznes va xususiy tadbiirkorlik hisobiga yratilgan yangi ish ўrinlari (mingta) va ularda band бўlganlarning umumiy soniga nisbati (%) kabi indikatorlar rasman berilsa, tadbiirkorlikning bandlikka hissasi ўzgariшинi kuzatish osonlashadi. Masalan, 2008 yildan 2017 yilgacha oilaviy tadbiirkorlikда band бўlganlar soni 97,8 mingdan 389,6 mingga (qariyb 4 baravar) oshgani qayd etilgan edi. Bu kabi dinamik maълumotlarni yangilab boriish bugungi kunda ham dolzarbdir.

✚ Hududiy va tarmaqлар kesimida maxsus tadqiqotlar ўtkazish. Respublika miqёsida ўrtacha kўrsatkichlar yaxshi taъsirlarni kўrsatgani holda, ayrim hududlarda holat boshqacha бўлиши mumkinligini yuqorida taъkidladik. Shu sababli, qoloqroq va kambaғallik darajasi yuqori hududlarda tadbiirkorlikning rivojlaniшинi jadallashtirish бўйича aloҳida ўrganiشلar zarur. Masalan, toғli ёки chekka hududlarda aъoli nima uchun tadbiirkorlikka kamroq jalb etilmoqda, mavjud dasturlar (misol uchun “Ёшlar – kelajagimiz” ёки “Oilaviy tadbiirkorlik” dasturlari) nechoglik samara berdi – shularni chuqur tahsil qiliish kerak. Bunda sociologik sўrovlar orqali maъalliy aъolinining tadbiirkorlikka doir intilishlari va tўsiqlari aniqlanadi. Masalan, qarz olish imkoniyati, bilim va kўnikma etishmasligi, bozorga chiqish muammolari kabi omillar tўsqinlik qilayotgan бўлиши mumkin. Ana shu tўsiqlarni bartaraf etish maъalliy farovonlikni oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, tarmaqлар бўйича ham farqlarga eъtibor qaratiish lozim: masalan, xizmat kўrsatish sohasida kichik biznes yana kўproq ish ўrni yaratayotgan bir pait, sanoatдаги kichik korxonalar maъsulot chiqarish orqali bozorni tўldirib, narxlarni barqarorlashtirishga hissa qўshadi va х.к. Har bir tarmaqда tadbiirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy samarasini ўlchash mezonlari ishlab chiqilishi zarur.

✚ Tadbiirkorlikni ragbatlantirish siёsatiga targetli endashuv. Metodologiyaning yana bir muҳim taraфи – olingan natijalar asosida siёsati

коррекция қилишдир. Агар таҳлил шуни кўрсатсаки, муайян йўналишда тадбиркорлик аҳоли фаровонлигига кутилган даражада таъсир қилмаяпти, демак у ерда қўшимча рағбат ёки янги инструмент зарур. Масалан, агар камбағаллик юқори даражада сақланаётган оилалар асосан ўз бизнесига эга бўлмаган ёки микробизнес билан чекланган тоифа экани аниқланса, бевосита улар учун молиявий ресурсларга эгаликни осонлаштириш ва маслаҳат хизмати кўрсатиш чоралари кучайтирилиши керак. Аксинча, айрим жойларда кичик бизнес кўпайгани ҳолда ҳам аҳоли фаровонлиги сезиларли ошиб кетмаётган бўлса, эҳтимол, ўша бизнес турлари юқори қўшилган қиймат яратмасдан, фақат оз сонли одамни банд қилувчи соҳа (масалан, савдо-сотик ёки хом ашё тайёрлаш) бўлиши мумкин. Ундай ҳолда, тадбиркорликни таркибий жиҳатдан диверсификация қилиш, инновацион ва юқори қўшилган қийматли кичик корхоналарни кўпайтириш стратегияси керак бўлади. Яъни сифат жиҳатидан тадбиркорликнинг фаровонликка таъсирини ошириш мақсадида стартаплар, технологик бизнеслар ва экспортга ишлайдиган кичик корхоналар учун қулай шароит яратиш муҳимдир.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қиладиган бўлсак, аҳоли фаровонлигини оширишда тадбиркорлик фаолиятининг тутган ўрни ва уни баҳолаш методологияси бугунги иқтисодий сиёсатнинг долзарб йўналишидир. Юқоридаги таҳлиллар шуни кўрсатадики, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожини орқали мамлакатимизда янги иш ўринлари яратиш, даромадларни ошириш ва камбағалликни қисқартириш бўйича сезиларли натижаларга эришилмоқда. 2018–2023 йиллар давомида кичик бизнес субъектлари улуши ЯИМда яримини ташкил этиб келди, бандликда эса учдан икки қисмидан ортигини таъминлади. Айни шу давр мобайнида расмий камбағаллик даражаси икки бараварга яқин пасайиб, 17% дан 11% атрофига тушди. Бу Ўзбекистон шароитида иқтисодий ўсиш самаралари аҳоли фаровонлигига трансформация бўлаётганидан далолатдир. Тадбиркорликни қўллаб-қувватлашга қаратилган давлат сиёсатининг ижобий таъсири, жумладан, “Ҳар бир оила – тадбиркор” дастури доирасида минглаб оилаларнинг бизнес юритишга ўтгани мисолида намоён бўлди. Оилалар даромад манбалари таркибида хусусий тадбиркорлик даромадларининг улуши ортиб бормоқда, бу эса уларнинг молиявий барқарорлигини кучайтирмоқда. Шу билан бирга, амалий таҳлиллар мавжуд методологик ёндашувларни такомиллаштириш зарурлигини кўрсатади.

Келтирилган тавсия ва таклифларни хулоса сифатида ифодаладиган бўлсак, биринчи навбатда аҳоли фаровонлигини комплекс баҳолаш тизимини жорий этиш лозим. Бу тизимда тадбиркорлик фаолиятининг натижалари фақат ялпи кўрсаткичлар эмас, балки ҳар бир оила ва фуқаронинг турмуш даражасига таъсири нуқтаи назаридан ўлчаниши зарур. Бунда кўп ўлчовли фаровонлик индекслари, махсус иқтисодий моделлар ва кенг қамровли статистик маълумотлар базасини яратиш муҳим ўрин тутди. Иккинчидан, тадбиркорликнинг фаровонликка ҳиссасини ошириш учун давлат томонидан манзилли қўллаб-қувватлаш чораларини давом эттириш ва кучайтириш зарур. Камбағалликни камайтириш дастурлари доирасида тадбиркорликка ўтишни рағбатлантириш, ёшлар ва аёллар ўртасида стартапларни қўллаб-қувватлаш, микрокредитларни кенгайтириш шулар жумласидандир. Учинчидан, тадбиркорлик фаолиятини таркибий жиҳатдан такомиллаштириш, яъни кичик бизнесни фақат савдо ёки хизмат кўрсатиш эмас, балки ишлаб чиқариш, инновация ва экспортга йўналтириш аҳоли фаровонлигига узоқ муддатли мусбат таъсир кўрсатади. Чунки бундай бизнеслар юқори даромад ва барқарор иш ўринлари манбаи бўлади.

Яқунлай туриб таъкидлаш мумкинки, аҳоли фаровонлигини ошириш ва камбағалликни бартараф этишда тадбиркорлик фаолияти ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Ўзбекистон мисолида олиб борилган таҳлиллар бу боғлиқликни яққол тасдиқлайди. Эндиликда муҳим вазифа – ушбу боғлиқликни янада мустаҳкамлаш, яъни тадбиркорлик муҳитини янада яхшилаш ва унинг самарадорлигини ошириш орқали ҳар бир инсон ҳис эта оладиган фаровонликка эришишдир. Бу жараёнда илмий асосланган методологияларга таянилган ҳолда қарор қабул қилиш давлат идоралари ва тадқиқот институтларининг устувор йўналиши бўлиши лозим. Зеро, чуқур таҳлил ва тўғри танланган сиёсатгина тадбиркорлик салоҳиятини тўлиқ рўёбга чиқариб, кенг халқ оммасининг турмуш фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилади.

Адабиётлар/Литература/References:

- Cassim, S., Soni, P., & Karodia, A. (2014). *Entrepreneurship Policy in South Africa*. *Oman Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, 3, 29-43. <https://doi.org/10.12816/0016498>.
- Cumming, D., Johan, S., & Zhang, M. (2013). *The Economic Impact of Entrepreneurship: Comparing International Datasets*. *ERP: Start-Up & Small Business Finance (Sub-Topic)*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2262829>.
- Daryo.uz (2023) – Иқтисодий таҳлил: 2022 йил учун Ўзбекистонда камбағаллик даражаси баҳоланди (26.01.2023) daryo.uz.
- Kara, O., et al. (2023). *Institutions and macroeconomic indicators: entrepreneurial activities across the world*. *Management Decision*. <https://doi.org/10.1108/md-04-2023-0490>.
- Mthanti, T., & Ojah, K. (2017). *Entrepreneurial orientation (EO): Measurement and policy implications of entrepreneurship at the macroeconomic level*. *Research Policy*, 46, 724-739. <https://doi.org/10.1016/j.RESPOL.2017.01.012>.
- Neumann, T. (2020). *The impact of entrepreneurship on economic, social and environmental welfare and its determinants: a systematic review*. *Management Review Quarterly*, 71, 553 - 584. <https://doi.org/10.1007/s11301-020-00193-7>.
- Nursini, N. (2020). *Micro, small, and medium enterprises (MSMEs) and poverty reduction: empirical evidence from Indonesia*. *Development Studies Research*, 7(1), 153-166. <https://doi.org/10.1080/21665095.2020.1823238>
- Pereverzieva, A., Gryn, V., & Maltzy, V. (2023). *CLASSIFICATION AND EVALUATION OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT INDICATORS*. *Baltic Journal of Economic Studies*. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-206-212>.
- Review.uz (n.d.) Available at: <https://review.uz/uz/post/ozbekistonda-kop-olchamli-kambagallikni-olchash-metodologiyasi-boyicha-tadqiqotning-keyingi-bosqichi#:~:text=Misol>
- Roman, A., & Rusu, V. (2016). *The Impact Of The Economic Environment On Entrepreneurship: Evidence From European Countries*. *Annals of Faculty of Economics*, 1, 494-502.
- Vladislav Maksimov, Stephanie Lu Wang, Yadong Luo, (2017) *Reducing poverty in the least developed countries: The role of small and medium enterprises*, *Journal of World Business*, Volume 52, Issue 2, Pages 244-257, ISSN 1090-9516, <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2016.12.007>.
- Yusufaliyev O. A. (2023) *Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatidan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish // Iqtisodiyot va ta'lim– №6. – Б. 293-300. researchgate.net.*
- Кувандиков Ш. О. (2022) *Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда оилавий тадбиркорликнинг роли: Монография. – Т.: – 218 б. api.scienceweb.uz api.scienceweb.uz.*